



OSALLISUUTTA FACEBOOKISTA

Kehitysvammaisten käyttäjien tuen tarve
sosiaalisessa mediassa

Kimmo Hurmila

Opinnäytetyö
Joulukuu 2011
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalisen kuntoutuksen vaihtoehtoiset
ammattiopinnot
Tampereen ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalisen kuntoutuksen vaihtoehtoiset ammattiopinnot

HURMILA, KIMMO:

Osallisuutta Facebookista: kehitysvammaisten käyttäjien tuen tarve sosiaalisessa mediassa

Opinnäytetyö 37 s., liitteet 5 s.
Joulukuu 2011

Opinnäytetyöni tavoitteena oli kartoittaa kehitysvammaisten nuorten aikuisten Facebookin käyttötaitoja, -tottumuksia ja -kokemuksia sekä selvittää, minkälaisiin tilanteisiin ja asiayhteyksiin he itse toivoisivat tukea, jotta Facebook olisi heille saavutettavissa. Toteutin opinnäytetyöni Tampereen Kaupunkilähetys ry:n Rongankodin Iltalinjalla-projektin yhteydessä järjestämällä Facebook-ohjauskurssin viidelle kehitysvammaiselle projektin palvelujen käyttäjälle. Kurssin tavoitteena oli kurssilaisten osallisuuden tukeminen tarjoamalla ohjausta Facebookin käytössä sekä saada haastattelujen ja havainnoinnin kautta tietoa kurssilaisten toiminnasta ja tuen tarpeesta Facebookissa.

Empiirisen aineiston keräämiseksi järjestin Facebook-kurssin osana Tampereen Kaupunkilähetys ry:n Rongankodin Iltalinjalla-projektin toimintaa. Kurssin kohderyhmänä olivat Iltalinjalla-projektin palveluja käyttävät itsenäisesti asuvat kehitysvammaiset henkilöt. Keräsin aineiston haastattelemalla kurssilaisia liittyen heidän käyttötottumuksiinsa sekä havainnoimalla heidän toimintaansa Facebookin käyttötilanteissa.

Kurssilaiset kuvailivat Facebookia itselleen merkittäväksi yhteydenpidon välineeksi. Valtaosa kurssilaisista oli kohdannut myös negatiivisiksi miellettyjä tilanteita käyttäessään Facebookia. Kohderyhmän merkittävimmät vaikeudet Facebookin käytössä liittyivät palvelun sisällölliseen saavutettavuuteen. Havaitsemiani ja kurssilaisten kertomia saavutettavuuden esteitä olivat erilaisten toimintojen liian suuri määrä, linkkien sijainnit ja niiden ymmärrettävyys sekä usein tapahtuvat muutokset sivuston rakenteissa ja ominaisuuksissa. Virtuaalinen toimintaympäristö vaikeutti myös kohderyhmän henkilöiden sosiaalisten tilanteiden hahmottamista.

Havaintojen mukaan kurssilaiset tarvitsevat tukea myös sen jälkeen kun ovat oppineet perustoiminnot. Esimerkiksi Iltalinjalla-projektin nettikahvilatoiminta vastaa tuen tarpeeseen. Kurssille osallistuneet henkilöt antoivat kurssista positiivista palautetta ja toivoivat jatkossakin nettikahvilan lisäksi kurssimuotoista tukea Facebookin käyttöön.

Asiasanat: kehitysvammaisuus, osallisuus, saavutettavuus, Facebook

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services
Option of Social Rehabilitation

HURMILA, KIMMO:

Supporting young adults with intellectual disability in the use of Facebook

Bachelor's thesis 37 pages, appendices 5 pages
December 2011

The purpose of this thesis was to gather information on how to support young adults with intellectual disability in the use of social media, such as Facebook. Information was needed about the young peoples' practical skills, habits and experiences involving the use of Facebook.

In order to gather the information a Facebook course was developed and implemented for five participants during the spring and summer 2011. The objectives of the course were to teach and guide the participants in the use of Facebook and by doing so, emphasize their involvement in today's digital society. The course was carried out as part of the activities provided by Iltalinjalla project. Iltalinjalla is a project of Rongankoti which is an operational unit of Tampere City Mission providing services for people with intellectual disabilities.

The data were gathered by observing the participants of the course and by conducting an interview. The data was analyzed in a data-driven way by separating the information essential to this thesis and by comparing the data obtained by different methods.

The results suggest that Facebook was an important way of communication for the participants. Most of the participants had no problems with basic practical skills. Most of them however described negative experiences involving the use of Facebook. The main reason behind these experiences was difficulties with the accessibility of the virtual environment.

The findings indicate that for the support to be adequate it needs to be continuous. On this part, the internet cafe services provided by Iltalinjalla project meet the needs of the young adults in question. The participants of the course gave positive feedback on the course and hoped for similar activities in addition to the internet cafe.

Keywords: intellectual disability, e-inclusion, accessibility, Facebook

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	8
2.1 Tutkimustehtävä	8
2.2 Aineistonkeruu	9
3 ERITYISEN TUEN TARVE JA OSALLISUUS TIETOYHTEISKUNNASSA....	12
3.1 Kehitysvammaisuus ja osallisuus	12
3.2 Tietoyhteiskunta ja saavutettavuus.....	14
3.3 Tietotekniikan opettaminen kehitysvammaisille	16
4 FACEBOOK-KURSSI ILTALINJALLA.....	18
4.1 Suunnitteluvaihe Iltalinjalla	18
4.2 Kurssituokioiden toteutuminen.....	19
5 ONGELMAT FACEBOOKIN SAAVUTETTAVUUDESSA JA TUEN TARVE..	25
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	30
7 POHDINTA	32
LÄHTEET	35
LIITTEET	38

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä käsitellään kehitysvammaisten henkilöiden osallisuutta maailmassa jossa tietotekniikalla on yhä suurempi merkitys ihmisten arjessa. Tieto- ja viestintäteknikan taidot ovat keskeisiä tietoyhteiskuntavalmiuksia (Tikas 2011). Liikenne- ja viestintäministeriön mukaan digitalisoituminen tehostaa palveluiden saatavuutta, luo mahdollisuuksia yhteydenpitoon ja parantaa kansalaisten mahdollisuuksia tasavertaiseen osallisuuteen. Kehitys kuitenkin synnyttää myös riskin kansalaisten eriarvoistumisesta ja syrjäytymisestä, mikäli kaikkien tarpeita ja taitoja ei huomioida. (LVM 2011, 4) Muissakin yhteyksissä viitataan syrjäytymiseen tai vajaan kansalaisuuteen tietoteknisten taitojen puuttuessa. Åbo Akademin tietojenkäsittelytieteen professori Ralph-Johan Back (2010) kuvaa perusopetuksen uudistamista koskevan seminaarin esitysmateriaalissaan että kulttuurimuutos on nopea ja vie yhteiskuntaa aivan uusille urille. Syrjäytymisen vaara on suuri, jos ei pysy mukana kehityksessä. Ilkka-lehti uutisoi pääkirjoituksessaan 03.11.2010, että taito toimia verkossa on täysivaltaista kansalaisuutta.

Internetin palvelut eivät ole kaikille tasavertaisesti saavutettavissa. Jotkut ihmiset tarvitsevat tähän tukea. Saavutettavuus tarkoittaa liikenne- ja viestintäministeriön toimenpideohjelman mukaan kohteen helppoa lähestyttävyyttä kaikenlaisille ihmisille, ei pelkästään vammaisten tai toimimisesteisten ihmisten näkökulmasta. Itsenäistä suoriutumista, itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta rajoittavat toimenpideohjelman mukaan yhteiskunnan asenteelliset esteet, tieto- ja viestintäteknikan saatavuus, sähköisten tuotteiden ja palveluiden monimutkaisuus, sekä apuvälineiden ja niiden käyttöopastuksen puutteet. (LVM 2011, 9, 23)

Olen työskennellyt kehitysvamma-alalla ennen opintojani sekä niiden aikana. Tähän työhön liittyen olen aikaisemminkin pohtinut tietotekniikan mahdollisuuksia kehitysvammaisten henkilöiden osallisuuden tukemisessa. Tutustuin opintojeni kautta Iltalinjalla projektiin, ja siinä nettikahvilatoimintaan. Tämä kiinnostava toimintamuoto antoi alkusysäyksen opinnäytetyölleni. Ajatus kehitysvammaisille nuorille aikuisille suunnatun tietotekniikkaan liittyvän opintoryhmän järjestämisestä sai alkunsa, kun keskustelussa projektivastaava Minna Pääkkö–Topin,

projektityöntekijä Sami-Leevi Järveläisen sekä lehtori Ulla-Maija Takkusen kesken sain tietää Rongankodin ohjaajien huomanneen, että osa heidän palveluidensa käyttäjistä viettää runsaasti aikaa sosiaalisen median sovellusten parissa ja erityisesti yhteisöpalvelu Facebookissa. Asian tiimoilta oli syntynyt myös huolestuttavia tilanteita. Ohjaajien kesken oli herännyt tarve ymmärtää ilmiötä paremmin, jotta mahdolliseen ohjauksen tarpeeseen voitaisiin vastata asianmukaisesti, tarjota tukea ja siten edesauttaa palvelun käyttäjien mahdollisuuksia turvalliseen osallisuuteen nykyaikaisissa verkkoyhteisöissä.

Opinnäytetyöhöni liittyvässä tiedonhankinnassa etsin aikaisempaa tutkimustietoa liittyen kehitysvammaisten henkilöiden tietotekniikan käyttöön. Löysin ainoastaan käytettävyystudkimuksia liittyen erilaisiin verkkopalveluihin. Kehitysvammaisten ihmisten tietotekniikkaan liittyvän tutkimustiedon vähäisyyden ovat huomanneet myös Lepistö (2004, 24) ja Mottisenkangas (2007, 7) jotka mainitsevat, että on olemassa vain vähän tietoa siitä miten ja mihin kehitysvammaiset henkilöt käyttävät tietokoneita. He toteavat yleisemminkin, että kehitysvammaisten ihmisten oma ääni ja omat kokemukset jäävät ylipäätään liian usein tutkimuksissa kuulumattomiin.

Lepistö kertoo tutkimuksensa tulosten osoittavan, että kehitysvammaiset henkilöt osaavat käyttää tietotekniikkaa ja todella hyötyvät siitä. Hän myös viittaa tutkimukseen, jonka mukaan opitut tietotekniset taidot auttavat kehitysvammaisia henkilöitä esimerkiksi säilyttämään yhteyden koulussa saatuihin ystäviin. Informaatioteknologian käyttö vaikuttaa merkittävästi kehitysvammaisten aikuisten vuorovaikutuksen ja sosiaalisten verkostojen muodostumiseen. Informaatioteknologian avulla yhteydenpitoa ja sosiaalisia verkostoja on pystytty laajentamaan ja monipuolistamaan. (Lepistö 2004, i, 11 – 12)

Nämä näkökulmat mielessäni päätin toteuttaa opinnäytetyöni Tampereen Kaupunkilähetys ry:n Rongankodin Iltalinjalla–projektin yhteydessä siten että järjestin ja toteutin opinnollisen kurssin viidelle projektin palvelujen käyttäjälle. Kurssin teemana oli käyttää ja tutustua yhteisöpalvelu Facebookiin. Rongankoti on kehitysvammahuollon palveluja tuottava Tampereen Kaupunkilähetyskeskuksen toimintayksikkö, jonka alaisuudessa toimiva Iltalinjalla–projekti panostaa passiivisten ja syrjäytymisuhan alla olevien nuorten löytämiseen ja aktivoimiseen. Pro-

jektin tarkoituksena on tukea sosiaalisia kontakteja ja elämänhallintaa. Valistuksen avulla pyritään vaikuttamaan myönteisesti henkilöiden terveyteen, hyvinvointiin, henkilökohtaiseen turvallisuuteen, omaan päätöksentekoon ja itsenäistymiseen. Tavallisia toimintamuotoja ovat kurssit, nettikahvilatoiminta ja teemailat. Projektia tukee Raha-automaattiyhdistys. (Rongankoti 2011)

Ohjauskeskustelujen aikana Iltalinjalla-projektin projektivastaavan kanssa päädyimme rajaamaan kurssille osallistuvan kohderyhmän käsittämään itsenäisesti asuvia kehitysvammaisia henkilöitä, jotka ovat kiinnostuneita internetin yhteisö-sivustojen käytöstä sekä haluavat saada ohjausta näiden käytössä. Kurssin teemaksi rajasimme Facebookin sen nykyisen suosion vuoksi. Osallistujiksi kurssille valikoitui viisi halukasta Rongankodin ja Iltalinjalla-projektin palvelujen käyttäjää.

Kurssin tavoitteena oli ryhmäläisten osallisuuden tukeminen tarjoamalla ohjausta Facebookin käytössä. Kurssi mahdollisti havaintojen tekemisen kurssilaisten toiminnasta. Täten pystyin kartoittamaan kurssilaisten Facebookin käyttötaitoja, -tottumuksia ja -kokemuksia sekä pystyin selvittämään, minkälaisiin tilanteisiin ja asiayhteyksiin kurssilaiset itse toivoisivat tukea, jotta Facebook olisi heille saavutettavissa.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

2.1 Tutkimustehtävä

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan osallisuus toteutuu, kun ihminen voi tehdä työtä, harrastaa ja ottaa osaa yhteiskunnan toimintaan tasa-arvoisesti yhdessä muiden kanssa. (STM 2011, 5) Puhuttaessa tietotekniikan mahdollisuuksista osallisuudesta, käytetään Haglundin (2009, 22) mukaan nykyään usein termiä e-Inclusion, jonka hän on suomentanut ”tietotekniikan keinoin tuettu osallistavuus”. E-Inclusion on osa Euroopan unionin politiikkaa ja se tähtää kaikkien yksilöiden ja yhteisöjen kaikenmuotoiseen osallistumiseen tietoyhteiskunnassa. Pyrkimyksenä on vähentää kuiluja tieto- ja viestintäteknologian käytössä sekä kannustaa teknologian käyttöä syrjäytymisen ehkäisemisessä ja taloudellisen suoriutumisen, työllistymisen, elämänlaadun, sosiaalisen osallisuuden ja yhtenäisyyden parantamisessa. (eInclusion 2011)

Internetin palvelut eivät ole kaikille tasavertaisesti saavutettavissa. Jotkut ihmiset tarvitsevat tähän tukea. Saavutettavuus tarkoittaa liikenne- ja viestintäministeriön toimenpideohjelman mukaan kohteen helppoa lähestyttävyyttä kaikenlaisille ihmisille, ei pelkästään vammaisten tai toimimisesteisten ihmisten näkökulmasta. Itsenäistä suoriutumista, itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta rajoittavat toimenpideohjelman mukaan yhteiskunnan asenteelliset esteet, tieto- ja viestintäteknologian saatavuus, sähköisten tuotteiden ja palveluiden monimutkaisuus, sekä apuvälineiden ja niiden käyttöopastuksen puutteet. (LVM 2011, 9, 23)

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten voidaan tukea kehitysvammaisten henkilöiden osallisuutta sosiaalisessa mediassa, erityisesti Facebookissa. Tätä varten järjestin ja toteutin kurssin jonka aikana opetettiin ja ohjattiin osanottajia Facebook nimisen sosiaalisen median käytössä. Tarkoituksena oli saada tietoa siitä minkälaisiin tilanteisiin ja asiayhteyksiin kurssille osallistuvat henkilöt tarvitsevat ja kaipaavat tukea.

Kurssi toteutui Tampereen Kaupunkilähetys ry:n Rongankodin Iltalinjalla-projektin yhteydessä. Facebook-ohjauskurssille osallistui viisi kehitysvammaista projektin palvelujen käyttäjää.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Minkälaisia kurssilaisten Facebookin käyttötaidot, -tottumukset ja -kokemukset ovat?
- Minkälaista tukea he tarvitsevat ja mitä toiveita heillä itsellään on tarjottavan tuen suhteen?

Opinnäytetyön suunnittelun edetessä ilmiön tarkastelu rajautui yhteen yhteisöpalveluun – Facebookiin. Syynä tähän oli Facebookin saavuttama suosio ja ajankohtaisuus. Kohderyhmäksi valikoitui itsenäisesti asuvat erityistä tukea tarvitsevat kehitysvammaiset henkilöt, jotka käyttävät Iltalinjalla-projektin palveluita. Kohderyhmän valinnassa vaikutti ajatus siitä että itsenäisesti asuvat henkilöt eivät ole jatkuvan ohjauksen piirissä, jolloin tuen tarve on erilainen verrattaessa esimerkiksi ohjatun tai autetun asumisen piirissä oleviin henkilöihin. Ratkaisut aiheen ja kohderyhmän rajaamiseksi tehtiin yhteistyössä Iltalinjalla työtä tekevien ohjaajien kanssa.

2.2 Aineistonkeruu

Tiedonkeruumenetelmäni oli kurssille osallistuvien henkilöiden haastattelut ja kurssin aikana tehdyt havainnot. Haastattelu ja havainnointi ovat tavanomaisia kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen menetelmiä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71). Aineistoni koostuu kolmesta empiirisestä kokonaisuudesta: haastatteluvas-
tauksista, havaintolomakkeen avulla kerätystä tiedosta ja omista merkinnöistäni havaintopäiväkirjaan.

Haastattelut toteutin ennen kurssin aloittamista. Haastattelujen tarkoituksena oli kerätä tietoa kurssilaisten Facebookin käyttötottumuksista ja -kokemuksista. Haastattelin kurssille osallistuvat henkilöt yksi kerrallaan. Luin kysymykset lomakkeestani ja kirjasin heidän vastauksensa käsin. Lopuksi kävimme yhdessä kysymykset ja vastaukset läpi merkintöjen oikeellisuuden varmistamiseksi. Jo-

kainen haastateltava sai mahdollisuuden lukea kirjaamani vastaukset vielä itse ennen haastattelutilanteen päättymistä. Haastatteluani luonnehtisin puolistrukturoiduksi. Haastattelulomake on liitteessä 1 (LIITE 1).

Haastatteluja on tyyleiltään erilaisia. Yksi tapa jakaa haastattelutyylejä on katsoa, kuinka paljon haastattelija ohjaa keskustelun etenemistä. Hirsjärvi ja Hurme (2000, 43–44) jaottelevat haastattelumenetelmät kolmeen tyyliin perustuen niiden strukturointiasteisiin: strukturoituun, puolistrukturoituun ja strukturoimattomaan eli avoimeen haastatteluun. Puolistrukturoitu haastattelu etenee niin, että kaikille haastateltaville esitetään samat tai lähes samat kysymykset samassa järjestyksessä. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) kirjoittavat, että joidenkin määritelmien mukaan puolistrukturoidussakin haastattelussa kysymysten järjestys kuitenkin voi vaihdella. Näin ollen täysin yksiselitteistä määritelmää osittain strukturoitujen haastattelujen toteutuksesta ei ole olemassa. Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 47–48) mukaan puolistrukturoidulle haastattelulle on ominaista, että siinä voi olla sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä. Se kuitenkin keskittyy tiettyihin teemoihin, joista haastattelun aikana keskustellaan.

Havainnointini tueksi laadin havaintolomakkeen, joka on esitetty liitteessä 2 (LIITE 2), johon pystyin nopeasti merkitsemään tiettyjä asioita, kuten osaako kukin itsenäisesti vaihtaa salasanansa. Lomake tuki sekä havainnointiani että ohjausta auttaen jäsentämään käsiteltäviä asioita. Tavoitteenani oli kuitenkin pitää havainnointiin riittävän strukturoimaton ote, jotta saisin mahdollisimman monipuolista tietoa enkä ainoastaan havaintoja yksittäisistä teknisistä suorituksista. Havainnointini oli siis osin jäsenneiltyä ja osin jäsennelemätöntä. Kurssituokioiden aikaisten merkintöjen lisäksi dokumentoin havaintoni havaintopäiväkirjaan, jota kirjoitin kunkin tuokion jälkeen. Havainnoitsijana roolini oli osallistuva havainnoija. Havainnoitavat henkilöt olivat tietoisia havainnoitsijan roolistani. Selitin kurssilaisille kahden ensimmäisen tapaamiskerran aluksi, että kurssin aikana havainnoin heidän toimintaansa ja kuvailin mitä havainnointi tarkoittaa esittelemällä heille havaintolomakkeeni. Lisäksi kerroin kirjoittavani tapaamisten jälkeen päiväkirjaa asioista, joita olen huomannut. Kerroin kurssilaisille, että en tule julkaisemaan kuvauksia havainnoistani siten että heidät voisi julkaistusta tekstistä tunnistaa. Muistutin myös, että osallistuminen kurssille on vapaaehtoista.

Havaintojen tekeminen kuuluu normaalina osana elämään. Tieteellisen tutkimuksen metodina havainnointi kuitenkin tarkoittaa erityisen tietoista tarkkailua. Havainnoinnilla voidaan saada tietoa esimerkiksi siitä, toimivatko ihmiset kuten he kertovat toimivansa. Havainnointia voi toteuttaa sekä luonnollisissa tapahtumaympäristöissä että laadituissa laboratorio-olosuhteissa ja se voi olla luonteeltaan strukturoitua eli jäsenneiltyä tai strukturoimatonta eli vapaata. Strukturoitu tapa vaatii havainnoitavan asian läpikäyntiä jo ennalta sekä muistiinpanotekniikan, mitta-asteikkojen, tarkistuslistojen ja luokittelujen tarkkaa suunnittelua. Menetelmä soveltuu hyvin määrälliseen tutkimukseen. Vapaa havainnointi puolestaan on tyypillinen laadullisessa tutkimuksessa, esimerkiksi tutkittaessa sosiaalista vuorovaikutusta tai kulttuurisia merkityksiä. Havainnoinnin luotettavuuden turvaamiseksi voidaan käyttää samassa tutkimuksessa erilaisia havainnointitapoja. Huomattavaa on, että havainnoitavat tilanteet ovat ainutkertaisia joten havainnoinnin tulisi olla mahdollisimman kattavaa. (Vilka 2006, 37–40)

Havainnointitapoja voidaan jaotella sen mukaan, kuinka havainnoija osallistuu tutkittavaan ilmiöön tai toimintaan. Vilka jaottelee Grönforsia mukaillen havainnointitavat ulkopuoliseen havainnointiin, sisällä toiminnassa tapahtuvaan havainnointiin, aktivoivaan osallistuvaan havainnointiin, kokemalla oppimiseen sekä piilohavainnointiin. Toiminnassa tapahtuvan ja aktivoivan osallistuvan havainnoinnin ero on siinä, että jälkimmäisessä havainnoija pyrkii myös vaikuttamaan tutkittavaan ilmiöön. Jälkimmäistä Vilka nimittääkin toimintatutkimukseksi. Osallistuva havainnoija saa aina tutkittavassa yhteisössä muitakin rooleja kuin tutkijan roolin. Havainnoitavat henkilöt kohtaavat tutkijan ensin ihmisenä taustaominaisuuksineen, sitten vasta tutkijana. (Vilka 2006, 42, 46–47, 67–69)

3 ERITYISEN TUEN TARVE JA OSALLISUUS TIETOYHTEISKUNNASSA

3.1 Kehitysvammaisuus ja osallisuus

Kehitysvammaisia henkilöitä on Suomessa arviolta noin 40 000 – 50 000. Arviot vaihtelevat huomattavasti, sillä kaikilla kehitysvammaisuutta ei ole diagnosoitu. Kaikki kehitysvammaiset henkilöt eivät myöskään ole erityispalveluiden piirissä. (Eriksson 2008, 10; Haarni 2006, 14)

Kehitysvammaisuutta voi tarkastella ja ymmärtää eri tavoin. Oliverin (2009) mukaan kaksi merkittävää näkökulmaa kehitysvammaisuuteen ovat lääketieteellinen eli yksilökeskeinen malli ja sosiaalinen malli. Oliver huomauttaa, että kehitysvammaisuuden tarkastelussa voidaan erottaa myös niin sanottu ihmisoikeusmalli, jonka hän sijoittaa sosiaalisen näkökulman alaisuuteen.

Lääketieteellinen näkökulma perustuu siihen, mitä lääketieteessä kulloinkin pidetään normaalina, terveenä ja vammattomana. Näkökulmassa korostuu vamman alkuperän merkitys sekä sen vaikutus terveydentilaan. Toimintarajoite nähdään yksilön ominaisuutena. Esimerkkinä lääketieteellisestä näkökulmasta voi olla määritelmä HUSin tiedotteessa (2011), jossa sanotaan, että kehitysvammaisuus on lääketieteellisesti keskushermoston rakenteen ja/tai toiminnan poikkeavuus.

Vammaisuuden sosiaalinen malli tarkastelee vammaa tai toimintarajoitetta suhteessa toimintakykyyn. Toimintakyky puolestaan voidaan määritellä suhteeksi ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä. Kyse on ihmisen kyvystä toimia tilanteen vaatimalla tavalla ja olosuhteet huomioon ottaen kaikkia mahdollisuuksia hyödyntäen. (Kehitysvammaliitto 2011) Kehitysvammaisen henkilön vamma syntyy siis tilanteessa, jossa hänen oma toimintakykynsä ei kohtaa tilanteen asettamia vaatimuksia. Toimintakykyä voidaan tukea ohjauksella, avulla, hoidolla tai vaikuttamalla suoraan ympäristöön tai tilanteisiin.

Esimerkkinä toimintakykyyn pohjautuvasta määritelmästä on Suomessakin laajalti käytetty AAIDD:n (American Association on Intellectual and Developmental

Disabilities) määritelmä. AAIDD:n mukaan kehitysvammaisuus on vammaisuutta, joka on saanut alkunsa ennen kahdeksantoista vuoden ikää ja jota luonnehtivat huomattavat rajoitukset sekä älyllisissä toiminnoissa että adaptiivisessa käyttäytymisessä. Adaptiivinen käyttäytyminen jaetaan kolmeen ryhmään; käsitteellinen ajattelu, sosiaaliset taidot ja käytännölliset taidot. Käsitteellisistä taidoista voi olla esimerkkinä kielelliset taidot sekä rahan ja ajankäytön hallinta ja sosiaalisista taidoista puolestaan kyky käyttäytyä tilanteen vaatimalla tavalla, vastuullisuus sekä omasta turvallisuudesta huolehtiminen. Käytännöllisten taitojen tavallisia esimerkkejä puolestaan ovat hygieniasta huolehtiminen, kotona asuminen sekä työntekoon ja vapaa-aikaan liittyvät toiminnalliset taidot. (AAIDD 2011; Seppälä & Rajaniemi 2011)

Opinnäytetyöni tekemistä ohjasi ajatukset osallisuudesta, ja sen rinnalla usein havaitsemistani termeistä kuten saavutettavuus ja esteettömyys. Pyrin tässä tuomaan esille seikkoja, jotka liittyvät tietotekniikan maailman ja osallisuusajattelun yhteen.

Tieto- ja viestintäteknikan taidot ovat keskeisiä tietoyhteiskuntavalmiuksia (Tikas 2011). Joissain yhteyksissä viitataan jopa syrjäytymiseen tai vajaan kansalaisuuteen nettitaitojen puuttuessa. Åbo Akademin tietojenkäsittelytieteen professori Ralph-Johan Back (2010) kuvaa perusopetuksen uudistamista koskevan seminaarin esitysmateriaalissaan että kulttuurimuutos on nopea ja vie yhteiskuntaa aivan uusille urille. Syrjäytymisen vaara on suuri, jos ei pysy mukana kehityksessä. Ilkka-lehti uutisoi 03.11.2010 pääkirjoituksessaan, että taito toimia verkossa on täysivaltaista kansalaisuutta.

Moderni tieto- ja viestintäteknologia on siis yksi elämisen alue monien muiden joukossa, joiden saavutettavuus tulisi varmistaa myös vammaisille henkilöille. Tämä ajatus löytyy myös YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevasta yleissopimuksesta, joka toteaa yhdeksännessä artiklassa että on edistettävä uusien tieto- ja viestintäteknologioiden ja -järjestelmien, myös Internetin, saavutettavuutta vammaisille henkilöille. (Suomen YK-liitto 2009, 35). Suomen lainsäädännössä keskeisiä tietoyhteiskunnan yhdenvertaisuutta ajavia lakeja ovat muun muassa Suomen perustuslaki 731/1999, Viestintämarkkinalaki 393/2003, Yhdenvertaisuuslaki 21/2004, Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä

palveluista ja tukitoimista 380/1987 sekä Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista 133/2010 (LVM 2011, 16–19) .

Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen Suomen kansallinen toimintasuunnitelma määrittelee osallisuuden kulkevan käsi kädessä solidaarisuuden ja yhteenkuuluvuuden kanssa. Suunnitelmassa halutaan korostaa yhteisöllisyyden näkökulmaa. Tämä on erotuksena esimerkiksi perustuslain määrittelemään osallisuuden oikeuteen, jossa kyse on osallistumisesta. (STM 2009, 5) Suomen vammaispoliittinen ohjelma vuosille 2010 – 2015 toteaa seuraavasti: "Osallisuus toteutuu, kun ihminen voi tehdä työtä, harrastaa ja ottaa osaa yhteiskunnan toimintaan tasa-arvoisesti yhdessä muiden kanssa." (STM 2011, 5)

3.2 Tietoyhteiskunta ja saavutettavuus

Puhuttaessa tietotekniikan mahdollistamasta osallisuudesta, käytetään Haglundin (2009, 22) mukaan nykyään usein termiä e-Inclusion, jonka hän on suomentanut raportissaan "tietotekniikan keinoin tuettu osallistavuus". e-Inclusion on osa Euroopan unionin politiikkaa jolla tähdätään kaikkien yksilöiden ja yhteisöjen kaikenmuotoiseen osallistumiseen tietoyhteiskunnassa. EU:n e-Inclusion -verkkosivustolla kirjoitetaan tieto- ja viestintäteknologian (TVT) roolin olevan merkittävä päivittäisen elämän tukemisessa nykymuotoisessa digiyhteiskunnassa. Teknologiaa käytetään työssä, sen välityksellä pidetään yhteyttä perheeseen, asioidaan julkisissa palveluissa sekä myös osallistutaan kulttuuriin, viihteeseen, vapaa-aikaan ja poliittiseen keskusteluun. (eInclusion 2011)

Edellä mainitun sivuston mukaan e-Inclusion politiikkana tähtää siihen, että kehtään ei jätetä jälkeen tieto- ja viestintäteknologian hyödyntämisessä. Termi viittaa paitsi päämäärään – yhteiskuntaan jossa kaikilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet olla osallisia ja hyödyntää uutta teknologiaa – myös tieto- ja viestintäteknologian käyttöön, jotta inkluusio-ajattelun laajemmatkin päämäärät voitaisiin saavuttaa.

e-Inclusion keskittyy kaikkien yksilöiden ja yhteisöjen kaikenmuotoiseen osallistumiseen tietoyhteiskunnassa. Pyrkimyksenä on vähentää kuiluja tieto- ja vies-

tintäteknologian käytössä sekä kannustaa teknologian käyttöä syrjäytymisen ehkäisemisessä ja taloudellisen suoriutumisen, työllistymisen, elämänlaadun, sosiaalisen osallisuuden ja yhtenäisyyden parantamisessa.

Käsitteitä saavutettavuus ja esteettömyys käytetään joskus rinnatusten ja sanojen merkitysero onkin joissain yhteyksissä veteen piirretty viiva. Niissä on kuitenkin nähty myös eroja. Tarkastelen tässä asiaa tietoyhteiskunnan näkökulmasta. Liikenne- ja viestintäministeriö on vuonna 2011 julkaissut toimenpideohjelman "Kohti esteetöntä tietoyhteiskuntaa". Siinä todetaan tietoyhteiskunnan tarkoittavan yhteiskuntaa, jonka toiminta perustuu uuteen teknologiaan, uusiin toimintatapoihin ja osaamiseen. Toimenpideohjelma määrittelee saavutettavuuden tarkoittavan sitä, että tuote tai palvelu sopii kaikenlaisille ihmisille ja eri käyttäjäryhmien tarpeet on huomioitu. Esteettömyys on sitä, että kaikki ihmiset pystyvät käyttämään jotakin tuotetta tai palvelua ominaisuuksistaan huolimatta. Esteetön tuote tai palvelu mukautuu henkilön yksilöllisiin tarpeisiin. Näin ollen kyse ei ole vain vammaisuudesta vaan kyse on kaikkien ihmisten oikeudesta palvelujen käyttöön.

Puhuttaessa esteettömyydestä tulee vastaan myös käsite Design for All (DfA). Tämän käsitteen ympärille on muodostunut oma verkostonsa maailmalla ja myös Suomessa. Verkoston tarkoituksena on ohjata suunnittelijoita ja päätöksentekijöitä toteuttamaan ratkaisuja ja palveluita, jotka soveltuvat sellaisinaan mahdollisimman laajalle käyttäjäkunnalle. Haglund korostaa raportissaan Tietotekniikan hyödyntämisen esteettömyys (2009, 21, 24–25), miten merkittävää tämä ajattelu on myös tietotekniikan ja verkko-yhteydenpidon yhteydessä.

Vammaispoliittisen ohjelman (VAMPO 2010 – 2015) tavoin Kehitysvammaisten tukiliitto ry:n Selko-e -projektin projektipäällikkö Veijo Nikkanen (2007b) näkee esteettömyyden osana saavutettavuutta. Hän huomauttaa oleellisesta sävyerosta näissä käsitteissä. Saavutettavuus on abstrakti, positiivinen ja ymmärtämisen kautta havaittava. Esteettömyys on konkreettinen, negatiivinen ja aistein havaittavissa.

Saavutettavuuden osa-alueiksi Nikkanen (2007b) määrittää esteettömyyden lisäksi fyysisen saavutettavuuden ja sisällöllisen saavutettavuuden. Esteettö-

myys tarkoittaa, että henkilö kykenee pääsemään palveluihin käsiksi. Fyysinen saavutettavuus sisältää sen, että pystyy käyttämään vaadittuja teknologioita. Sisällöllinen saavutettavuus kattaa ymmärrettävyyden ja palvelujen sisällön hyödynnettävyyden. Nikkanen kuvaa Internetin parantavan osallisuuden toteutumista ja saavutettavuutta, koska kynnys osallistua on matalampi, oman äänen esille saaminen on helppoa, palveluita voidaan perustaa pienillekin ryhmille, tieto on saavutettavissa ympäri vuorokauden, hakupalvelut auttavat tiedon löytämisessä ja tiedon jakaminen ja yhteydenpito helpottuvat.

Sisällöllisen saavutettavuuden kannalta oleellista on internet ympäristön selkokieliisyys. Selkokielessä on kyse tekstin muokkaamisesta rakenteeltaan yksinkertaisemmaksi ja sanalla sanoen selkeämmäksi. Kehitysvammaiset ovat selkokielen perinteisin käyttäjäryhmä, mutta selkokieliisyys palvelee kaikkia lukijoita. Internetin ensimmäinen selkokieline sivusto www.papunet.net/selko avattiin vuonna 2001. Selkokeskuksen ylläpitämä sivusto www.selko.fi toimii porttina kaikkiin Suomen selkosivuihin. Sivuston linkkien takaa on löydettävissä tietoa paitsi selkokielen käyttäjäryhmille, myös opastusta ja yhteistyötahoja selkokieliisiä internet sivustoja tai koulutuksia laativille. (Virtanen 2009, 45, 166)

Tässä opinnäytetyössä käytän mukaillusti Nikkasen (2007b) tekemää jaottelua, jossa saavutettavuus jaetaan seuraavaan kahteen osa-alueeseen.

- fyysinen saavutettavuus. Tämä tarkoittaa sitä että henkilö pystyy käyttämään vaadittuja teknologioita.
- sisällöllinen saavutettavuus. Tämä tarkoittaa että sisältö on ymmärrettävää ja henkilö pystyy käyttämään ja hyödyntämään palvelua.

3.3 Tietotekniikan opettaminen kehitysvammaisille

Tietoteknisiä taitoja voi oppia koulussa, kursseilla tai itse käyttämällä ja kokeilemalla. Kotona tai esimerkiksi nettikahvilassa tapahtuva vapaamuotoinen oppiminen on informaalia oppimista kun taas koulussa tapahtuva oppiminen on formaalia oppimista. Nykyään korostetaan etenkin lapsille ja nuorille annettavan tietoteknisten taitojen opetuksen tärkeyttä (Ilkka 2010). Tarkastelen seuraavaksi

kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuuksia formaaliin oppimiseen koulujen toimesta, koska koulun tarjoama opetus suurelta osin luo pohjaa kehitysvammaisten henkilöiden tietotekniselle osaamiselle.

Historian kuluessa kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuudet opetukseen ovat vaihdelleet (Vehmas 2005, 62–64). Lapsen vapauttaminen koulunkäynnistä vammaisuuden vuoksi kokonaan oli yleistä vielä 1960-luvun alkupuolella. Nykyisin kehitysvammaisten lasten perusopetus tapahtuu joko tavallisessa luokassa, erityisluokalla tai erityiskoulussa. Pyrkimyksenä on integroida vammaiset lapset normaalin perusopetuksen piiriin, mutta käytännössä lapset sijoitetaan edelleen helposti erityisluokille ja erityiskouluihin. (Lampinen 2007, 109–110) Opetushallituksen perusopetuksen opetussuunnitelmassa määritellään erityistä tukea tarvitsevat oppilaat tarkoittamaan lapsia ja nuoria joiden kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytykset ovat heikentyneet vamman, sairauden tai toimintavuuden vuoksi. Tuen piiriin kuuluvat myös oppilaat, jotka tarvitsevat psyykkistä tai sosiaalista tukea. (Opetushallitus 2004, 12)

Ammatillista koulutusta kehitysvammaisen nuori tai aikuinen voi saada ammatillisissa oppilaitoksissa normaaliopetuksessa, erityisryhmissä, oppisopimuskoulutuksena tai ammatillisissa erityisoppilaitoksissa (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 189). Erikssonin (2008, 45) mukaan ammatillisen koulutuksen tarjonnasta kehitysvammaisille henkilöille vastaavat pääasiassa ammatilliset erityisoppilaitokset.

Nykyään tietoteknistä opetusta kehitysvammaisille henkilöille annetaan ainakin Tikas-koulutusmallin menetelmin, jonka kehittämiseen on osallistunut useita erityisopetuksen sekä tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön ammattilaisia. Tikas-koulutusmallin avulla oppilaitokset ja koulutusorganisaatiot voivat järjestää erityisryhmien tarpeet huomioivaa tieto- ja viestintätekniikan opetusta. Tällä hetkellä Tikas-toiminnassa on mukana noin 130 oppilaitosta ja koulutusorganisaatiota. Näistä suurin osa on peruskouluja ja ammatillisia oppilaitoksia. Mukana on myös järjestöjä, yhdistyksiä sekä kansan- ja työväenopistoja. Tikas-opettajia ja -kouluttajia on tällä hetkellä noin 500. (Tikas 2011)

4 FACEBOOK-KURSSI ILTALINJALLA

4.1 Suunnitteluvaihe Iltalinjalla

Ajatus Facebook-kurssin järjestämisestä sai alkunsa, kun keskustelussa projektivastaava Minna Pääkkö-Topin, projektityöntekijä Sami-Leevi Järveläisen sekä lehtori Ulla-Maija Takkusen kanssa sain tietää Rongankodin ohjaajien huomanneen, että osa heidän palveluidensa käyttäjistä viettää runsaasti aikaa sosiaalisen median parissa, erityisesti Facebookissa. Asian tiimoilta oli syntynyt myös huolestuttavia tilanteita ja oli herännyt tarve ymmärtää ilmiötä paremmin, jotta siihen voitaisiin vastata ja tukea palvelun käyttäjien mahdollisuuksia turvalliseen osallisuuteen nykyaikaisissa verkkoyhteisöissä. Lähtökohtana oli, että Iltalinjalla-projektin nettikahvilatoiminnan yhteydessä on ollut tarjolla ohjausta ja opastusta projektin työntekijöiden toimesta ja toiminnan kehittämisestä oli ollut puhetta. Kehittämistä varten tarvittiin lisää tietoa kehitysvammaisten ihmisten tarpeista tällä alueella.

Facebook on vuonna 2004 perustettu Internetissä toimiva yhteisöpalvelu, jonka kautta on mahdollista pitää yhteyttä toisiin ihmisiin. Facebookilla on maailmanlaajuisesti yli 750 miljoonaa aktiivista käyttäjää, joista noin puolet käyttävät palvelua päivittäin. (Facebook 2011) Facebookin käyttö vaatii rekisteröitymisen sähköpostiosoitteen avulla, mutta sen käyttö on maksutonta. Facebookissa on mahdollista muun muassa lähettää viestejä, ladata omalle sivulleen kuvia ja videoita, pelata pelejä sekä luoda omia keskusteluryhmiä. Facebookin ajankohittaisuudesta kertoo se, että opinnäytetyöprosessini aikana yhteisöpalveluun liittyviä uutisointeja on ollut nähtävillä lähes päivittäin suurimmissa uutispalveluissa. Uutiset ovat käsitelleet esimerkiksi Facebookin uusia ominaisuuksia tai julkisuuden henkilöiden toimintaa kyseisessä palvelussa.

Edellä mainittujen keskustelujen lopputuloksena oli että päätimme Iltalinjalla-projektin puitteissa järjestää Facebook-kurssin. Lupauduin ohjaajaksi koska kurssi tarjosi minulle mahdollisuuden kerätä aineistoa opinnäytetyötäni varten. Toinen ohjaaja oli Iltalinjalla projektin ohjaaja. Kohderyhmäksi päädyttiin rajamaan itsenäisesti asuvia nuoria tai aikuisia kehitysvammaisia henkilöitä, jotka

ovat kiinnostuneita internetin yhteisö sivustojen käytöstä sekä haluavat saada ohjausta näiden käytössä. Kurssin teemaksi rajasimme erityisesti Facebookin sen nykyisen suosion vuoksi.

Kurssin toteutukseen sain avukseni Iltalinjalla-projektin työntekijän Sami-Leevi Järveläisen, joka avusti kurssituokioiden ohjauksessa, tilojen ja tekniikan järjestyssä sekä yhteydenpidossa ja tiedottamisessa. Osallistujiksi kurssille valikoitui viisi ensimmäistä kurssille ilmoittautunutta Rongankodin ja Iltalinjalla-projektin palvelujen käyttäjää, jotka sopivat edellä kuvattuun kohderyhmään. Osallistujat kerättiin siten, että ohjaaja Sami-Leevi Järveläinen mainosti kurssia projektin toimitiloissa ja nettisivuilla. Kurssille mukaan haluavat ilmoittautuivat suoraan hänelle. Itselleni kurssin osallistujat olivat ennestään tuntemattomia.

Laadimme ohjaaja Sami-Leevi Järveläisen kanssa listan käsiteltävistä teemoista pohjautuen Facebookin oman ohje- ja tukikeskuksen jaotteluun. Käsiteltäviä teemoja olisivat muun muassa salasana ja sisään kirjautuminen, kaverit, viestit, kuvat ja profiili. Jätimme myös tilaa ryhmäläisten omille toiveille käsiteltävistä aiheista. Ohjausta varten perehdyin muun muassa Veijo Nikkasen (2007a) Arkipäivän tietoturva -oppaaseen sekä Tikas-koulutusmallin selkokielisiin tietotekniikan oppikirjoihin. Näistä materiaaleista oli apua ohjauksen kannalta.

Kurssin tavoitteena oli kurssilaisten osallisuuden tukeminen. Tätä varten heille tarjottiin tukea ja ohjausta Facebookin käytössä. Opinnäytetyön aineiston keräämistä varten havainnoin, minkälaisia ongelmia Facebookin saavutettavuudessa ilmenee sekä minkälaisiin tilanteisiin ja asiayhteyksiin kurssilaiset itse kaipaavat tukea.

4.2 Kurssituokioiden toteutuminen

Kurssiryhmä kokoontui seitsemän kertaa aikavälillä 24.5.2011 – 5.7.2011. Alkuperäisenä suunnitelmana oli järjestää kurssituokioita viisi kertaa niin että seuraava tapaamisaika sovitaan aina edeltävällä kerralla. Järjestettyjä tuokioita oli kuitenkin lopulta seitsemän. Tämä johtui siitä, että ryhmää oli vaikea saada kaasaan niin että kaikki olisivat olleet yhtä aikaa paikalla. Kesän ajalle osui useita

leirejä sekä matkoja, joille kurssilaiset olivat sitoutuneet osallistumaan. Näin ollen yhteisiä aikoja löytyi vain yksi. Tässä tilanteessa päädyimme siihen, että järjestämme useampia tuokioita, mutta pienemmällä porukalla kerrallaan. Tällä tavoin kaikki kurssille ilmoittautuneet pystyivät osallistumaan useamman kerran.

Kurssituokiot kestivät kerrallaan noin kaksi tuntia. Tarvittavat tietokoneet saimme käyttöömmme Iltalinjalla-projektilta, jonka toimitiloissa kurssi järjestettiin. Valmistelimme ohjaajaparini kanssa pöydät ja tietokoneet käyttövalmiiksi aina ennen kurssituokion aloittamista. Käytössämme oli myös projektori sekä ohjaajaparini varta vasten ohjauskäyttöön luoma Facebook-profiili. Tämä mahdollisti sen, että pystyimme konkreettisesti näyttämään koko ryhmälle, mitä kulloinkin tarkoitamme. Jokaisella kerralla käsitelimme suunnitelman mukaisesti jotakin teemaa, kuten esimerkiksi kuvat tai profiili. Tämän lisäksi tapaamiskerrat sisälsivät paljon keskustelua käsillä olevista aiheista sekä vapaamuotoista Facebookin käyttöä.

Ensimmäisellä tapaamiskerralla emme aloittaneet varsinaista ohjelmaa, koska yksi osallistuja kurssiryhmästä ei vielä ehtinyt mukaan. Ensimmäisellä kerralla vietimme iltaa vapaamuotoisesti Iltalinjalla-projektin toimitiloissa. Vapaamuotoinen oleskelu mahdollisti tutustumisen ryhmäläisiin. Pääsin myös ennalta tiedustelemaan ryhmäläisten omia toivomuksia käsiteltävistä asioista ja tein suunnittelemani yksilöhaastatteluja paikalla oleville. Kurssilaisen, joka ei ollut paikalla, haastattelin seuraavan tapaamiskerran yhteydessä.

Sain kerätyksi paljon mielenkiintoista tietoa vapaamuotoisessa kanssakäymisessä. Yksi osallistujista kertoi varsinaisen haastattelun jälkeen hyvinkin laajalti esimerkkejä kokemuksistaan Facebookin käytön suhteen. Tässä yhteydessä tuli ilmi paljon myös negatiivisia kokemuksia, kuten kiusatuksi tulemista ja seksuaalista häirintää tuntemattomien henkilöiden taholta. Myös pankkitunnuksia oli yritetty kysellä. Osa kurssilaisista vietti illan mittaan aikaa Facebookissa ja he ryhtyivät oma-aloitteisesti esittelemään minulle Facebookista löytyviä tuttaviaan kertoen myös Facebookissa käymistään keskusteluista hyvin avoimesti.

Aloitimme varsinaiset kurssituokiomme 31.5.2011 käsittelemällä salasanan käyttöä sekä Facebookin sisään- ja uloskirjautumista. Aiheen käsittely alkoi vä-

littömästi konkreettisen esimerkin kautta. Ennen kuin ehdimme aloittaakaan, yksi ryhmäläisistä oli kirjautuneena Facebookiin toisen ryhmäläisen tunnuksilla, mikä taas ei ollut asianosaisen mieleen. Myöhemmin kävi ilmi, että kaveri oli saanut tunnukset pyytämällä. Keskustelimme hetken siitä, mitä voi seurata, jos joku vieras tietää toisen salasanan Facebookiin. Ryhmäläiset ehdottivat virusten levittämistä, toisten tietojen tuhoamista, väärinkäyttöä ja että joku voi laittaa Facebookiin mitä sattuu. Kolme ryhmäläisistä kertoi kokemuksistaan siitä, että joku oli kirjautunut heidän tunnuksillaan. Lopuksi keskustelimme siitä, minkälainen on hyvä salasana. Yksi ryhmäläisistä halusi vaihtaa ryhmätuokion aikana ohjatusti salasanan, koska joku toinen on saanut sen tietoonsa. Facebook-sivuston teknisten ongelmien vuoksi emme saaneet salasanaa tällä tapaamiskerralla vaihdettua, vaan teimme sen myöhemmin.

Seuraavalla kurssikerralla 7.6.2011 käsitelimme Facebook-kavereita sekä kuvia, joita voi lisätä Facebookiin. Ryhmäläiset ilmoittivat välittömästi, montako kaveria heillä on Facebookissa. Luvut olivat pääasiassa sadasta ylöspäin. Tekemissäni haastatteluissa kolme viidestä kurssilaisesta oli kertonut tavanneensa henkilökohtaisesti kaikki Facebook-kaverinsa. Kurssituokion aikana kaikilla ryhmäläisillä oli kuitenkin selvää epävarmuutta, onko asia todella näin. Kaikki ryhmäläiset ilmoittivat hyvin vahvasti, sekä haastattelun yhteydessä että kurssituokion aikana, että he ovat Facebookin avulla tutustuneet uusiin ihmisiin. Aiheen ollessa käsillä, yksi kurssilaisista halusi lopulta poistaa kaverilistaltaan yhden henkilön, jota ei tunne. Tähän hän halusi apua, koska ei tiennyt miten tämä tapahtuu. Kävi ilmi, että vain yksi ryhmästä tiesi miten kaverilistalta poistetaan henkilöitä.

Kaikilla ryhmäläisillä oli ladattuna kuvia Facebookiin. Neljä viidestä esiintyi itse tunnistettavasti kuvissa. Kolme heistä kertoi oman kuvan olevan hyödyllinen tunnistettavuuden vuoksi. Yksi ei kertonut miksi oma kuva on näkyvillä. Keskustelimme, ketkä kaikki Facebookiin ladattuja kuvia voivat nähdä. Tässä ryhmäläiset mainitsivat esimerkkinä kaverit. Muuten oli epätietoisuutta, voiko joku muu nähdä kuvia. Yksi ryhmäläinen kommentoi, että Facebook ei kerro ketkä kaikki kuvia näkevät.

Havaitsin, että kenelläkään ryhmäläisistä ei ollut alastomuutta tai väkivaltaa esittäviä kuvia ladattuna Facebookiin. Tällaisten lataaminen herätti selvää vastustusta ryhmäläisissä. Ryhmäläisistä yksi osasi näyttää, miten kuvia voi poistaa. Kurssilaisten pyynnöstä katsoimme myös, mitä tarkoittaa ja miten tapahtuu virtuaaliryhmien luominen Facebookiin. Yksi kurssilainen oli jäsenenä virtuaalissa Facebook-ryhmässä, jonka nimi oli vahvasti seksuaaliväritteinen ja hän halusi apua tästä pois pääsemiseksi, koska hän ei tiennyt miksi hän kuuluu tällaiseen ryhmään. Katsoimme yhdessä, miten ryhmästä voi sanoutua irti ja keskustelimme siitä mitä se tarkoittaa, kun sanoutuu irti Facebook-ryhmästä.

Paljon pohdintaa aiheutti myös uutinen uudesta Facebookin ominaisuudesta, jossa Facebook voi tunnistaa ladatuista valokuvista käyttäjien kasvot ja ilmoittaa siten käyttäjille, mikäli heidän kasvonsa näkyvät muiden julkaisemissa kuvissa. Yksi kurssilainen kertoi olevansa erityisen huolissaan tästä. Havaitsin, että kaikkiaan tämä uusi ominaisuus herätti hyvin sekavia tunteita ryhmäläisissä. Kurssilaiset sanoivat, että asiaa ei ollut helppo ymmärtää. Kurssiryhmässä heräsi lopulta ajatuksia, että on hyvä saada ilmoitus siitä jos oma kuva on lisätty Facebookiin. Toisaalta he kertoivat että on pelottava ajatus, että joku muu voi lisätä heidän kuvansa Facebookiin.

Kaksi seuraavaa tapaamiskertaa 16.6. ja 21.6.2011 käsitteimme profiilia ja tietoja, jotka saattavat olla näkyvillä vieraillekin ihmisille. Facebookista on löydettävissä näkymä, josta voi tarkistaa, mitä tietoja kaverit tai tuntemattomat voivat käyttäjän profiilista nähdä. Tarkastelin kyseistä näkymää jokaisen kurssilaisen kanssa kahden kesken. Profiilitiedoissaan, jotka näkyvät myös tuntemattomille henkilöille, kukaan kurssilaisista ei kertonut syntymäaikaansa eikä koulutustaan tai työtilannettaan. Neljällä viidestä oli näkyvissä oma tunnistettava kuva sekä kuvaus harrastuksista ja kiinnostuksen kohteista. Parisuhdetilanne, sukupuoli-kiinnostus ja läheiset ihmiset olivat näkyvillä kolmella viidestä ryhmäläisestä. Kahdella viidestä oli näkyvillä asuinpaikkakunta.

Kaikki kurssilaiset kertoivat joko sukulaisen tai ohjaajan avustaneen heitä profiilinäkymän laatimisessa. Kurssilaiset ilmaisivat useasti pitävänsä yksityisyys- ja profiiliasetusten valikkoja monimutkaisina. Kukaan ei halunnut tällä tapaamiskerralla vaihtaa profiilinsa näkymää, koska kenenkään mielestä itsestä ei näky-

nyt liian yksityisiä asioita. Kysyttäessä kaikki ryhmäläiset kuitenkin kertoivat haluavansa ohjausta, jotta oppisivat itse säätämään profiilinsa tietoja. Huomattavaa on, että enemmistö ryhmäläisistä pitää tärkeänä, että tietyt asiat näkyvät vain heidän kavereilleen. Kuitenkin ryhmäläisillä näyttäisi olevan omien havaintojeni perusteella kaverilistoillaan myös henkilöitä joita he eivät tunne.

Kurssituokion loppuksi käsitelimme myös viestien lähettämistä ja vastaanottamista. Paikalla olleista kurssilaisista kolme neljästä ilmoitti pitävänsä viestien kirjoittamista hyvin oleellisena osana Facebookin käyttöään. Syynä on yhteydenpito sukulaisiin sekä kavereihin. Paikalla olleista neljästä kurssilaisesta kaikki osoittivat käyttävänsä yksityisviestejä, kommentoivansa kuvia ja tilanpäivityksiä. Erityisen suosittu on Facebookin reaaliaikainen chat-toiminto. Haastatelluissa saamani tieto on yhdenmukaista kurssituokioiden aikana tekemiäni havaintojen kanssa tässä teemassa.

Toiseksi viimeisen tapaamisen 27.6.2011 aiheiksi otimme Facebook-tilin lopettamisen, ryhmien ja tapahtumakutsujen luomisen sekä Facebookin kautta pelattavat pelit. Facebook-tilin lopettaminen herätti yhdellä kurssilaisella kiinnostusta ja toisella voimakkaan reaktion, että tiliä ei missään tapauksessa haluaisi poistettavan, koska: "Mun kaikki kaverit on siellä." Toinen kurssilaisista löysi itse valikon, josta tilin voi poistaa. Toisella heräsi ajatus, että poistaisi tilinsä ja tekisi täysin uuden, ihan vaan selkeyttämisen- ja turvallisuusmielessä. Tähän hän haluaisi ohjaajan avustusta, jota sitten saikin.

Pelien pelaaminen Facebookin kautta kiinnosti osaa kurssilaisista. Kaikki olivat saaneet tuttaviltaan kutsuja peleihin ja ajatus tuttavien kutsumisesta itse pelaamaan oli kurssilaisten omien sanojen mukaan miellyttävä. Esteeksi muodostui kuitenkin ryhmäläisten mukaan valikoiden monimutkaisuus sekä se että suuri osa peleistä näytti olevan englanninkielisiä. Englannin kieltä löytyi myös salasanoiden käyttöön liittyvistä turvakysymyksistä sekä etsiessämme Facebookin ohje- ja tukikeskuksen kautta tietoa peleistä. Facebook ei ole tässä asiassa sisällöllisesti saavutettava suomenkielisille käyttäjille.

Viimeisellä tapaamiskerralla 5.7.2011 puhuimme Facebook-tilin lopettamisen mahdollisuudesta sekä mainoksista, joita Facebookissa on nähtävillä. Tarkoi-

tuksenani oli antaa ryhmäläisten myös käyttää Facebookia vapaasti ja antaa tilaa kysymyksille. Näitä tulikin runsaasti. Tilin lopettamisen puheeksi ottaminen synnytti tälläkin kertaa tyytymättömyyttä tällaiseen vaihtoehtoon. Yksi ryhmäläinen kertoi, että on parempi vaan olla Facebookissa, koska muutoin näkee niin harvoin kavereitaan ja sukulaisiaan. Päädyimme pohtimaan sitä, mitä Facebook-kaveruus tarkoittaa. Aihe nousi tilanteesta, jossa ryhmäläinen sai vastauksena chat-viesteihinsä epäasiallisia vastauksia. Tämä aiheutti aluksi pahaa mieltä. Lopulta kävi ilmi, että hän ei tuntenut keskustelukumppaniaan. Kysymyksiä samassa yhteydessä herätti myös se, miksi Facebook tarjoaa sivun reunassa uusia kavereita.

5 ONGELMAT FACEBOOKIN SAAVUTETTAVUUDESSA JA TUEN TARVE

Haastattelujen aikana neljä viidestä kurssilaisesta kertoi käyttävänsä Facebook-sivustoa useita kertoja päivässä. Kaksi vastaajaa arvioi käyttävänsä Facebookia kerrallaan puolesta tunnista tuntiin, ja toiset kaksi arvioivat viettävänsä aikaa reilusti yli tunnin kerrallaan. Yksi ryhmäläisistä sanoi käyttävänsä Facebookia muutaman kerran viikossa. Ajallisesti tämä haastateltava arvioi viettävänsä Facebookissa kerrallaan aikaa alle 15 minuuttia.

Yhteydenpidolla ystävien ja sukulaisten kanssa oli kurssilaisille keskeinen merkitys Facebookin käytössä. Haastattelun aikana kaikki kurssilaiset kuvailivat käyttävänsä Facebookia pitääkseen yhteyttä sekä perheenjäseniinsä että kavereihinsa. Tätä tukee tekemäni havainnot ryhmätuokioiden aikana. Kysyttäessä haastattelun yhteydessä, helpottaako Facebook heidän yhteydenpitoaan, kaikki vastasivat myöntävästi. Yhteydenpidon kannalta huomattavaa on, että ainakin kahdessa kurssilaisessa ajatus Facebook-tilin lopettamisesta herätti selvää vastustusta. Perusteluna oli, että suurin osa heidän kavereistaan on Facebookissa. He kertoivat näkevänsä kavereita ja sukulaisiaan sen verran harvoin, että Facebook on hyvä lisä yhteydenpitoon.

Yhteydenpito Facebookissa oli huomattavan tärkeää kurssilaisille. Kaikki kertoivat innoissaan kuinka monta Facebook-kaveria heillä on. Havaittavissa oli kuitenkin myös tilanteita, jolloin innokas viestittely kaverilistalta löytyvän henkilön kanssa päättyi huomioon, ettei kyse olekaan oikeasti tutusta henkilöstä. Haastattelun aikana kolme viidestä kurssilaisesta kertoi tavanneensa kaikki Facebook-kaverinsa kasvotusten. Kysyessäni kurssin aikana, ovatko kurssilaiset tavanneet kaikki Facebook-kaverinsa kasvotusten, kukaan ei kuitenkaan osannut kertoa asiaa varmuudella. Kaikki kurssilaiset kertoivat haastattelun yhteydessä ja kurssin aikana kuitenkin tutustuneensa täysin uusiin ihmisiin Facebookin kautta. Kurssin aikana yksi kurssilainen oli saanut osakseen nimittelyä, kun hän oli avannut keskustelua itselleen tuntemattoman henkilön kanssa. Keskustelimme, mikä voi olla syynä vastapuolen käytökseen. Keskustelun jälkeen kurssilainen ryhtyi poistamaan kaverilistaltaan henkilöitä, joita hän ei tunne.

Kurssin järjestämisen aikana osa kurssilaisista kertoili tiedotuksista ja uutisista, joita he ovat saaneet tietoonsa Facebookin välityksellä. Loimme kurssiryhmäämme varten oman virtuaaliryhmän Facebookiin. Tämä toimi yhtenä väylänä yhteydenpidossa ryhmäläisten ja meidän ohjaajien välillä. Ryhmäläisillä heräsi ajatus, että Iltalinjalla-projekti voisi myös laatia oman Facebook-sivun tai -ryhmän, josta olisi saatavilla uusimmat tiedotteet.

Kurssilaisista neljä viidestä kertoi kurssituokioiden kuluessa Facebookiin liittyneistä tilanteista, jotka he ovat kokeneet kiusallisiksi, loukkaaviksi tai pelottaviksi. Muutaman tällaisen tilanteen havaitsin myös kurssituokioiden aikana. Tällaisia tilanteita ovat olleet esimerkiksi sanallinen nimittely, seksuaalisävytteinen häiriköinti sekä käyttäjätunnusten ja salasanan väärinkäyttö. Yksi kurssilainen kertoi, että häneltä on myös joskus kysely pankkitunnuksia Facebookissa. Kurssin osallistujista yksi kertoi olleensa tekemisissä poliisin kanssa edellä kuvattujen tilanteiden yhteydessä. Hän kertoi kokevansa, että on saanut tilanteeseen tarvitsemansa avun. Havaintojeni ja ryhmäläisten kertoman mukaan negatiivisiksi mielletävät tilanteet ovat syntyneet pääasiassa heille tuntemattomien ihmisten toimesta.

Kurssitapaamisten aikana tuli ilmi että monikaan kurssin osallistujista ei tiennyt kenelle kaikille tiedot itsestä näkyvät. Tarkasteltaessa näkymiä ryhmäläisten Facebook-profiilien tiedoista, kukaan ei tuossa yhteydessä kokenut jakaneensa sellaista tietoa, joka jälkeempään kaduttaisi. Valtaosa ryhmäläisistä kertoi kysyttäessä pitävänsä hyvin tärkeänä, että tietyt asiat näkyvät vain omille kavereille. Tässä yhteydessä on huomattavaa, että ryhmäläiset olivat havaintojeni mukaan epävarmoja siitä, tuntevatko he kaikki kaverilistoillaan olevat henkilöt. Kahden ryhmäläisen kohdalla paljastui kurssin aikana mielestäni selvästi, että heillä oli itselleen tuntemattomia henkilöitä kaverilistoillaan. Kurssituokioiden aikana palasimme useasti puhumaan siitä, mitä Facebookissa sopii kertoa itsestään julkisesti ja mitä ei. Ryhmäläiset mainitsivat törkeät viestit ja haukkumisen sekä väkivaltaa tai alastomuutta sisältävät kuvat. Henkilötunnusten tai terveydentilan kaltaisia yksityisasiota ryhmäläiset eivät maininneet suoraan.

Kurssilla mukana olleet henkilöt kertoivat haastattelussa pääsevänsä käyttämään Facebookia melko helposti. Tietokoneelle he pääsevät joko kotona tai

nettikahvilassa. Kolme viidestä ryhmäläisestä kertoi alkuhaastattelun yhteydessä osallistuneensa joskus tietotekniikkakurssille. Tietokoneen yleiset käyttötaidot, kuten hiiren, näppäimistön tai selaimen käyttö, eivät aiheuttaneet mielestäni näkyviä vaikeuksia. Facebookin fyysisessä saavutettavuudessa ei kurssilaisten keskuudessa ilmennyt siis ongelmia, vaan he pääsivät Facebookin sisällön äärelle. Vaikeudet syntyivät enemmänkin tilanteissa, jolloin oli epävarmuutta, mistä pitäisi klikata päästäkseen eteenpäin sisällön parissa. Facebookin oma ohje ja tukikeskus ei ollut kovinkaan tuttu ryhmäläisille. Kurssituokioiden aikana huomasimme, että osa keskuksen ohjeista on kirjoitettu vain englanniksi.

Toimintaympäristönä Facebook asettaa useita haasteita ryhmäläisille ja näistä syntyviin tilanteisiin havaitsin tuen kaipuuta. Useimpia näistä ryhmäläiset nostivat hyvin suoraan itse esiin. Kurssilaiset itse toivoivat tukea käyttötaitojen opeteluun ja yksityisyyden turvaamiseen. Käyttötaidoista nousi päällimmäisenä esiin hyvien salasanojen laatiminen ja käyttäminen, kuvien sekä videoiden lataaminen ja valinta sekä yksityisyysasetusten itsenäinen hallinta. Kysymyksiä heräsi myös tilanteista, jolloin ryhmäläinen haluaisi poistaa Facebook-sivultaan jotain. Kyse saattoi olla kaverilistalla olevan henkilön poistamisesta, vanhojen peli- tai tapahtumakutsujen tai yksittäisten kommenttien poistamisesta tai esimerkiksi halu poistua virtuaaliryhmästä. Usein säädöt ja valinnat löytyvät vasta monen klikkauksen ja linkin takaa. Edellisen lisäksi keskustelua ja kysymyksiä herättivät kurssin aikana tilanteet, jolloin sivuston ulkoasu tai valikoiden sijainnit ovat muuttuneet tai uusia ominaisuuksia on otettu käyttöön. Saman on huomannut Lepistö (2004, i). Toimintaa verkkoympäristössä eniten vaikeuttavia käytettävyyso ongelmia ovat toimintojen liian suuri määrä, liian tiheässä olevat linkkitekstit sekä näiden ymmärrettävyys. Myös englannin kieli asettaa esteitä. Kaikkia asioita ei ole Facebookissa kerrottu suomeksi ja kurssilaiset kertoivat etteivät juurikaan osaa englantia.

Sisällöllisesti Facebook-ympäristö vaatii käyttäjältään kriittisyyttä. Mainonta, vieraiden ihmisten tarkoituserät, ladattavien kuvien sisältö ja uusien ominaisuuksien kuten kasvojentunnistuksen merkitys ja käyttöönotto ovat seikkoja, jotka tulivat kurssituokioiden aikana esiin. Ryhmäläiset olivat pohtineet tämänkaltaisia kysymyksiä jo ennen kurssin alkamista ja kysymyksiä aiheista nousi jokaisella tapaamiskerralla. Pohdinnasta ja hyvistä lähtökohdista huolimatta jos-

kus kuitenkin virhearvioita sattuu, ja tällöin voi saada osakseen vaikkapa ilkeitä viestejä tai yksityisyys joutuu uhatuksi. Havaitsin ryhmäläisillä tuen kaipuuta tilanteisiin, joissa esimerkiksi tuntemattomalta taholta on tullut epäasiallisia viestejä, roskapostia tai vastapuolen tarkoitusperät kummastuttavat. Monissa tilanteissa tukea voi tarjota selventämällä mistä on kyse sekä keskustelemalla sosiaalisista normeista ja käytänteistä. Asianmukaisen tuen tarjoaminen tässä yhteydessä edellyttää sitä että ohjaaja tuntee Facebook-ympäristön.

Lähes kaikki kurssilaiset olivat saaneet apua ohjaajien lisäksi lähisukulaisiltaan ja kavereiltaan. Kurssin aikana kysymyksiä tuli paljon ja siksi tuntuu selvältä, että ohjauksen tarvetta on olemassa ja ohjaajan tuesta on hyötyä. Ryhmäläisten käyttötaidoissa ja tottumuksissa oli suuria eroja. Joku oli taitava käymään keskusteluja viestien avulla, mutta koki salasanojen käytön vaikeaksi. Toinen hallitsi tämän hyvin, mutta ympäristön synnyttämät tilanteet edellyttävät liian hankalien asiayhteyksien hahmottamista. Oleellista on, että tuen tarve ei rajoitu pelkien tietokoneen käyttötaitojen hallintaan, vaan pitää hallita myös sitä sosiaalisen ympäristöä, joka sen kautta avautuu. Kuten elämässä muuallakin, sosiaalisen median äärellä voi tulla vastaan monenlaisia tilanteita – myös arkaluontoisia tilanteita – ja verkkoympäristö tuo tilanteeseen oman abstraktin ulottuvuuden. Ohjauksen suhteen tämä tarkoittaa sitä että tilaa kahdenkeskiselle keskustelullekin kannattaa varata.

Tutustuessani aiheeseen perehdyin useisiin käytettävyytutkimuksiin, joissa kehitysvammaiset henkilöt ovat olleet mukana verkkoympäristön suunnittelussa ja testaamisessa. Tämä on hyvä, koska näin voidaan vaikuttaa välittömästi verkkoympäristöön. Sosiaalialan ammattilaiset voivat vaikuttaa siihen, että tällaisten tutkimusten tarve huomataan jatkossakin. Yhteistyötahoja sekä materiaaleja, kuten Tikas-koulutusmallin julkaisuja, on löydettävissä <http://papunet.net/> -sivuston kautta.

Seuraavaan luetteloon olen koonnut tiivistetysti ne seikat, jotka havaitsin ongelmalliseksi Facebookin sisällöllisen saavutettavuuden näkökulmasta. Seuraavat tekijät ovat ongelmallisia kehitysvammaisten käyttäjien näkökulmasta Facebookissa:

- Liian usein tapahtuvat muutokset sivuston rakenteessa
- Toimintojen liian suuri määrä
- Epäselvät linkkien sijainnit ja niiden ymmärrettävyys
- Sivuston toimintahäiriöt
- Vieraskieliset (englannin) kieliset ohjeet
- Sosiaalisten tilanteiden hallinta verkkoympäristössä, jossa kanssakäyminen ei tapahdu konkreettisissa tilanteissa.

Edellä mainitut seikat tulivat tässä opinnäytetyössä esiin kehitysvammaisten käyttäjien kohdalla, mutta mieleeni tulee monia muitakin ihmisryhmiä, joiden kohdalla edellä mainitut asiat tuottavat ongelmia.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastattelutulosten ja havaintojeni perusteella kehitysvammaiset henkilöt kaipaavat tukea sekä konkreettisten käyttötaitojen opetteluun että virtuaaliympäristössä tarvittavien sosiaalisten taitojen hallintaan Facebook ympäristössä. Konkreettiset käyttötaidot ovat tärkeitä, jotta he voivat itsenäisesti hallita ja hyödyntää Facebook-sivustonsa sisältöä ja käyttöä, mutta niiden hallinnan lisäksi myös sosiaaliset taidot virtuaalisessa maailmassa ovat tärkeitä.

Facebookissa tapahtuu usein muutoksia esimerkiksi sivuston valikkojen sijainneissa tai kun uusia ominaisuuksia otetaan käyttöön. Tämä edellyttää jatkuvaa uuden omaksumista, mikä tuottaa vaikeuksia kehitysvammaisille henkilöille. Ei riitä, että opettelee käyttötaidot kerran, ohjausta tarvitaan aina kun sivustossa tapahtuu muutoksia. Sisällöllisen saavutettavuuden kannalta konkreettisiin Facebookin käyttötaitoihin tulisi olla tarjolla jatkuvaa ohjausta.

Ymmärryksen alueella olevan vamman vuoksi virtuaaliympäristössä tapahtuva sosiaalinen kanssakäyminen on kehitysvammaisille henkilöille normaalia kanssakäymistä abstraktimpaa. Kurssilaiset saattoivat esimerkiksi tulkita Facebookissa vastaanottamansa viestin tarkoitettua vihamielisempänä. Sosiaalisten taitojen ja kanssakäymisen alueella tulee olla tarjolla myös henkilökohtaista opastusta, erityisesti kohdattaessa negatiivisia viestejä tai arkaluontoisia teemoja.

Sisällöllisen saavutettavuuden kannalta käytettävyyystutkimukset ovat mielestäni tärkeä osa kehittämistyötä ja saavutettavuuden edistämistä. Tämä on suora tapa vaikuttaa virtuaaliseen toimintaympäristöön. Sosiaalialan ammattilaiset voivat osaltaan edesauttaa tällaisten tutkimusten ja osallistavan suunnittelun tarpeen tunnustamista ja toteuttamista. Yhteistyötahoja sekä materiaaleja, kuten Tikas-koulutusmallin julkaisuja, on löydettävissä <http://papunet.net/> -sivuston kautta.

Facebook on tärkeä väylä yhteydenpidon ja näin ollen osallisuuden kokemisen kannalta. On tärkeää "olla siellä" ajan hengen mukaisesti ja pelkäämättä tarpeettomasti riskejä. Iltalinjalla-projektin nettikahvilatoiminta vastaa mielestäni

tuen tarpeeseen ja on tärkeää saada jatkoa toiminnalle. Kurssilaiset ovat myös kertoneet minulle olevansa kiinnostuneita osallistumaan mahdollisille jatkokursseille.

7 POHDINTA

Tässä kappaleessa pohdin opinnäytetyöni tekemisen eettisiä näkökulmia sekä opinnäytetyöllä saavuttamani tiedon yleistettävyyttä. Pohdin opinnäytetyötäni ja sen aihetta myös sosionomin (AMK) ammatin näkökulmasta. Lopuksi arvioin omaa työskentelyäni sekä prosessin aikana oppimiani asioita.

Ihmisiä koskevan tutkimuksen lähtökohtana on ihmisarvon kunnioittaminen. Olennaista on varmistaa, että tutkimuksen kohde ymmärtää, mistä tutkimuksessa on kysymys ja on tähän pakottamatta suostunut. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. 2007, 25) Pyrin varmistamaan tätä siten, että selitin kurssilaisille useita kertoja, mitä olen tekemässä sekä missä ja miten tulen käyttämään heihin liittyvää tietoa. Kerroin olevani velvollinen pitämään salassa heidän yksityisasiansa. Selitin kurssilaisille esimerkkejä hyväksi käyttäen, että en tule julkaisemaan kuvia heidän yksityisasiastaan tai heidän sanomisistaan niin että kukaan ulkopuolinen voisi heitä tekstistä tunnistaa. Kukin kurssilainen sai halutessaan tarkastella haastattelulomakettani sekä havainnointilomakettani. Korostin, että haastattelun yhteydessä he saavat halutessaan olla vastaamatta kysymyksiin sekä heidän osallistumisensa kurssille, jonka tapahtumia havainnoin, on koko kurssin ajan vapaaehtoista.

Järjestetyn kurssin aikana nähtävilläni oli kurssilaisten Facebook-profiilin tietoja sekä heidän käyttäjätunnuksiaan ja salasanojaan. Näkyvilläni oli myös heidän Facebookissa käymiään yksityisiä keskusteluja ja myös heidän Facebook-tuttaviensa lähettämiä viestejä tai muuta sisältöä. Yksityisyyden turvaamiseksi en tehnyt näistä asioista edes itseäni varten kirjallisia merkintöjä enkä kuvaile raportissani esimerkiksi kurssilaisten käymiä keskusteluja, joita kurssin aikana havaitsin.

Tuen tarve on aina yksilöllinen ja eroja oli nähtävissä jo tämän pienen kurssiryhmän sisällä. Ihmisryhmälle, joiden vamma on ymmärryksen alueella, on kuitenkin myös yhteisiä haasteita. Suomessa on suuri joukko muitakin ihmisiä, jotka kaipaavat tukea tieto- ja viestintäteknologian sovellusten käytössä. Tässä

opinnäytetyössä esittämiäni tuloksia voisi ehkä hyödyntää myös haluttaessa tukea esimerkiksi ikäihmisiä kohtaamaan virtuaalisten ympäristöjen sisältöjä.

Opinnäytetyön suunnittelun alkuvaiheessa olin laajalti kiinnostunut sosiaalisen median osuudesta ja mahdollisuuksista sosiaalisen osallisuuden tukemisessa. Vaikka tietotekniikkaa ei voida ajatella kaikkein ensisijaisimpana osa-alueena, kun tukea tarvitaan myös jokapäiväisissä toimissa, olen samaa mieltä Mottisenkankaan (2007, 6) kanssa siitä että mahdollisuuksien selvittäminen on kuitenkin tärkeää.

Osallisuuden kokemuksen ja esteettömän sekä turvallisen itsenäisen elämän mahdollistaminen ja tukeminen ovat sosionomin (AMK) ydinosaamista. Sosiaalialan ammattilaisen tulee edistää asiakkaansa osallisuutta siten, että hänen mahdollisuutensa vaikuttaa elämäänsä koskeviin päätöksiin ja toimiin voimistuu. Tähän sosiaalialan työhön tulisi nykyään ottaa välineeksi myös teknologia, jota nykymuotoisessa tietoyhteiskunnassa toimiminen usein edellyttää. Mielestäni Facebookin kaltaisten yhteisöpalveluiden käyttötaitojen hallinta on tärkeää sosiaalialan ammattilaisille jotta he osaavat asianmukaisesti tarvittaessa ohjata asiakkaitaan. Tähän osaamiseen voidaan vaikuttaa myös sosiaalialan koulutuksen piirissä.

Opinnäytetyöni aihe tarjosi valtavan määrän näkökulmia niin yksilön, yhteisöjen kuin yhteiskunnankin tasolla. Aiheeseen perehtyminen edellytti tutustumista paitsi EU:n määrittämiin yhdenvertaisen osallisuuden tavoitteisiin tietoyhteiskunnassa myös Suomen tämän hetkisiin kansallisiin tavoitteisiin. Tutustumalla kirjallisuuteen ja tavatessani monia uusia ihmisiä sain tietoa kehitysvammaisten henkilöiden kohtaamista arjen haasteista. Prosessin aikana perehdyin eri ammatti- ja tutkimusalojen käyttämiin käsitteisiin puhuttaessa tietotekniikan saavutettavuudesta. Erityisen tärkeänä oppimiskokemuksena pidän tutustumista selkokieleen sekä selkokielisen materiaalin saatavuuteen Suomessa. Opinnäytetyöprosessin lähestyessä loppuaan, koen saaneeni esimakua siitä miten paljon monialaista osaamista ja yhteistyötä tarvitaan kehitettäessä yhteiskuntaa ja palveluita kaikille yhdenvertaisesti saavutettaviksi.

Opinnäytetyöhöni kuului Facebook-kurssin järjestäminen. Tämän toteuttamiseksi sain hyödyllistä apua ja teknistä välineistöä Iltalinjalla-projektilta. Olen saanut kurssille osallistuneilta jälkikäteen positiivista palautetta järjestetystä kurssista sekä toiveita jatkokurssista. Osallistujien toiveet on kuultu Iltalinjan taholla ja niinpä Iltalinjalla-projektin kanssa olemme lähteneet rakentamaan jatkoa Facebook-kurssille.

LÄHTEET

AAIDD. 2011. Definition of Intellectual Disability. Luettu 13.9.2011.
http://www.aaid.org/content_100.cfm?navID=21.

Back, R-J. 2010. Näkökulmia tietoyhteiskuntavalmiuksiin. Tietotekniikka oppiaineksi peruskouluun. Perusopetus 2020-Tietoyhteiskuntavalmiudet-kutsuseminaari [18.3.2010]. Seminaarimateriaali. Luettu 22.9.2011.
http://www.oph.fi/download/122108_Back.pdf

eInclusion. 2011. Luettu 1.9.2011.
http://ec.europa.eu/information_society/activities/einclusion/index_en.htm

Eriksson, S. 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Facebook. 2011. Luettu 22.9.2011. <http://www.facebook.com/press.php>

Haarni, I. 2006. Keskenikäistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Stakesin raportteja 6/2006. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- kehittämisskeskus Stakes. Helsinki: Valopaino Oy. Luettavissa <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R6-2006-VERKKO.pdf>.

Haglund, H. 2009. Tietotekniikan hyödyntämisen esteettömyys. Standardisoinnin edistäminen. Loppuraportti. Espoo: Haglund Networks Oy.

Hirsjärvi, S. ja Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu ja sen lajit. Teoksessa Tutkimushaastattelu; Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes P. & Sajavaara P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. painos. Helsinki: Tammi.

HUS. 2011. Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri. Kehitysvammaisen lapsen ja nuoren hoitoketju. Luettu 13.9.2011.
<http://www.hus.fi/default.asp?path=1,28,2547,6444,7233,7239,7240>.

Ilkka. 2010. Nettikansalaisten kasvattaminen lähivuosien tarpeellinen tavoite. 3.11.2010.

Kaski, M. (toim), Manninen, A. & Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuus. 4.painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Kehitysvammaliitto. 2011. Toimintakyvyn ja elämänlaadun arviointi. Luettu 13.9.2011. <http://kehitysvammaliitto.fi/koulutus/arviointipalvelut/toimintakyky-ja-elamanlaatu.html?0=>.

Lampinen, R. 2007. Omat polut! Vammaisesta lapsesta täysivaltaiseksi aikuiseksi. Helsinki: Edita Publishing Oy.

- Lepistö, A. 2004. "Siellä on ne meidän ystävät ja niitten kanssa kirjotan." Verkko-pohjaisen oppimisympäristön käytettävyys kehitysvammaisten opiskelijoiden yhteydenpitovälineenä. Tampereen yliopisto. Tietojenkäsittelytieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- LVM. 2011. Kohti esteetöntä tietoyhteiskuntaa: Toimenpideohjelma 2011–2015. Liikenne- ja viestintäministeriö. Ohjelmia ja strategioita 1/2011. Helsinki.
- Mottisenkangas, S. 2007. Vernerin chatti : reaaliaikainen kommunikointipalvelu kehitysvammaisille henkilöille : käytettävyydestä osallistavaan suunniteluun. Viestinnän koulutusohjelma. Tampereen ammattikorkeakoulu. Opinnäy-tetyö.
- Nikkanen, V. 2007a. Arkipäivän tietoturva. Tulostettu 22.9.2011. <http://www.selko-e.fi/tietoturva/>
- Nikkanen, V. 2007b. Saavutettavuus on huomioon ottamista. Kehitysvammais-ten Tukiliitto ry / Selko-e. Koulutusmateriaali. Luettu 22.9.2011. http://www.selko-e.fi/oppaat/saavutettavuus_huomioon_ottamista200207.pdf
- Oliver, M. 2009. Understanding disability. Second edition. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Opetushallitus. 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.
- Rongankoti. 2011. Luettu 24.10.2011. <http://www.rongankoti.fi/>
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäope-tuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere : Yhteiskuntatieteellinen tietoar-kisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Luettu 19.08.2011. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html.
- Seppälä H. & Rajaniemi M. 2011. Mitä kehitysvammaisuus on? Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. Luettu 22.8.2011. <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on.html>
- STM. 2009. Suomen kansallinen toimintasuunnitelma. Luettu 1.9.2011. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=336356&name=DLFE-9225.pdf.
- STM. 2011. Suomen vammaispoliittinen ohjelma vuosiksi 2010–2015. Oikeus yhdenvertaiseen kohteluun ja tasa-arvoiseen osallistumiseen. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2010:6 selkokieli. Helsinki.
- Suomen YK-liitto. 2009. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Helsinki.
- Tikas. 2011. Tietoa Tikaksesta. Luettu 24.10.2011. http://www.tikas.fi/tikas_yleiskielellae/tietoa_tikaksesta/

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Virtanen, H. 2009. Selkokielen käsikirja. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

LIITTEET

**Haastattelulomake
Facebook - käyttötottumukset ja kokemukset**

LIITE 1

Missä olet oppinut käyttämään tietokonetta?

Missä olet oppinut käyttämään Facebookia?

Missä paikassa yleensä käytät Facebookia? (esim. kotona, töissä, nettikahvilassa)

Kuinka usein käyt Facebookissa?

(esim. useasti päivässä / useasti viikossa / harvemmin)

Kuinka pitkään yleensä olet Facebookissa kerrallaan?

(esim. alle 15min / 15-30min / 30-60min / yli 60min)

Pidätkö Facebookin kautta yhteyttä perheeseesi?

Kyllä / En

Pidätkö Facebookin kautta yhteyttä kavereihisi?

Kyllä / En

Helpottaako Facebook yhteydenpitoa?

Kyllä / Ei

Oletko saanut aivan uusia kavereita tai ystäviä Facebookissa?

Kyllä / En

Oletko tavannut kaikki Facebook-kaverit oikeassa elämässä?

Kyllä / En

Onko sinua kiusattu Facebookissa?

Kyllä / Ei

Oletko koskaan ollut kurssilla, jolla opetetaan netin käyttöä tai tietokoneen käyttöä?

Kyllä / En

HAVAINTOLOMAKE

LIITE 2: 1 (4)

KIRJAUTUMINEN JA SALASANA

Osaa kirjautua Facebookiin (K/E): _____

Salasana esillä kirjautuessa (K/E): _____

Missä paikoissa käyttää tietokonetta ja Facebookia?

1 _____

2 _____

3 _____

4 _____

5 _____

Onko kertonut salasanansa kaverille/tutuille? (K/E)

Mitä voi seurata, jos joku vieras tietää salasanan? Ideoita kurssilaisilta:

—

—

Osaa vaihtaa salasanan (K/E)

Osaa kirjautua ulos Facebookista (K/E)

Haluaisi lisää ohjausta salasanan käytössä? (K/E)

On tutustunut ohje- ja tukikeskukseen (K/E)

Oma-alotteinen kysely
(kpl) _____**KAVERIT**

Montako kaveria Facebookissa?

Onko tavannut FB-kaverit tosielämässä?

Onko kavereita joita et tunne?

Tutustunut uusiin ihmisiin FB:ssä?

Oma-alotteinen kysely
(kpl) _____

PROFIILI

LIITE 2: 2 (4)

Ovatko seuraavat tiedot näkyvissä kaikille? (K/E)

Perustiedot:

Paikkakunta	—	—	—	—	—
Sukupuoli	—	—	—	—	—
Syntymäaika	—	—	—	—	—
Sukupuolinen kiinnostus	—	—	—	—	—
Oma Kuva	—	—	—	—	—
Läheiset ihmiset	—	—	—	—	—
Koulutus ja työ	—	—	—	—	—
Harrastukset, kiinn. kohteet	—	—	—	—	—

Halusiko joku vaihtaa profiilinsa näkymää kurssituokion aikana? (K/E)

— — — — —

Näkyikö kurssilaisten mielestä liian yksityisiä asioita kaikille julkisesti? (K/E)

— — — — —

Haluaisi ohjausta profiiliasetusten hallintaan? (K/E)

— — — — —

Oma-alotteinen kysely
(kpl) _____**OMA TILA**

Jakaako kuulumisiaan käyttäen "Oma tila" -toimintoa? (K/E)

— — — — —

Mitä omaksi tilaksi voisi kirjoittaa? Esimerkkejä kurssilaisilta:

Mitä asioita omaksi tilaksi ei sovi kirjoittaa? Esimerkkejä kurssilaisilta:

Oma-alotteinen kysely
(kpl) _____

KUVAT**LIITE 2: 3 (4)**

Pitää kuvia tärkeänä osana FB? (K/E) ___ ___ ___ ___ ___

Onko ladattuna kuvia Facebookiin? ___ ___ ___ ___ ___

Esiintyykö itse tunnistettavasti kuvissa? ___ ___ ___ ___ ___

Miksi laittanut kuvansa Facebookiin?

Osaa kertoa, kuka omia kuvia voi nähdä? (K/E)

___ ___ ___ ___ ___

Onko epäsoivia kuvia? (K/E) ___ ___ ___ ___ ___

Halusi ryhmän aikana poistaa kuvia (K/E) ___ ___ ___ ___ ___

Osaa itse poistaa kuvia (K/E) ___ ___ ___ ___ ___

Haluaisi ohjausta kuvien valintaan (K/E)

___ ___ ___ ___ ___

Haluaisi ohjausta kuvien lataamiseen

___ ___ ___ ___ ___

Haluaisi ohjausta kuvien poistamiseen

___ ___ ___ ___ ___

Keneltä?

Oma-alotteinen kysely (kpl) _____

VIESTIT

LIITE 2: 4 (4)

Pitää viestien kirjoittamista tärkeänä _____

Miksi? _____

Kenelle useimmiten kirjoittaa viestiä?

Käyttää yksityisviestejä	_____	_____	_____	_____	_____
Kommentoi kuvia	_____	_____	_____	_____	_____
Kommentoi tilapäivityksiä	_____	_____	_____	_____	_____
Kommentoi "seinälle"	_____	_____	_____	_____	_____
Käyttää chat-toimintoa	_____	_____	_____	_____	_____
Osa säättää viestien yksityisyyttä	_____	_____	_____	_____	_____

Mitkä on sellaisia asioita, mitä Facebookissa ei sovi kirjoittaa minnekään? Ideoita kurssilaisilta:

Haluaisi lisäohjausta viestien kirjoittamiseen (K/E)

Oma-alotteinen kysely (kpl) _____

FACEBOOK TILIN LOPETTAMINEN

Tietää, mistä poistaminen löytyy (K/E) _____

Halusiko joku poistaa Facebook-tilinsä kurssin aikana? (K/E)

Minkälaisia ajatuksia mahdollisuus Facebook-tilin sulkemisesta synnyttää kurssilaisissa?

Oma-alotteinen kysely (kpl) _____